

Europæernes tilbagetog fra koloniene fandt sted i årtierne efter Anden Verdenskrig. Den amerikanske præsident Jimmy Carter på besøg i Nigeria, der var blevet selvstændigt i 1956.

EUROPÆERNES TILBAGETOG

AFKOLONISERINGEN

Fra omkring 1500 og helt frem til Første Verdenskrig havde den europæiske civilisation været ekspansiv og havde underlagt sig stadig større dele af verden. Højdepunktet på de europæiske staters dominans i verden blev nået i begyndelsen af 1900-tallet. Europæernes tilbagetog fandt sted i årtierne efter Anden Verdenskrig, da de folk, europæerne havde undertvunget, opnåede selvstændighed. Hvad var årsagerne til dette tilbagetog, og hvordan forholdt de store imperiemagter sig over for selvstændighedskraverne?

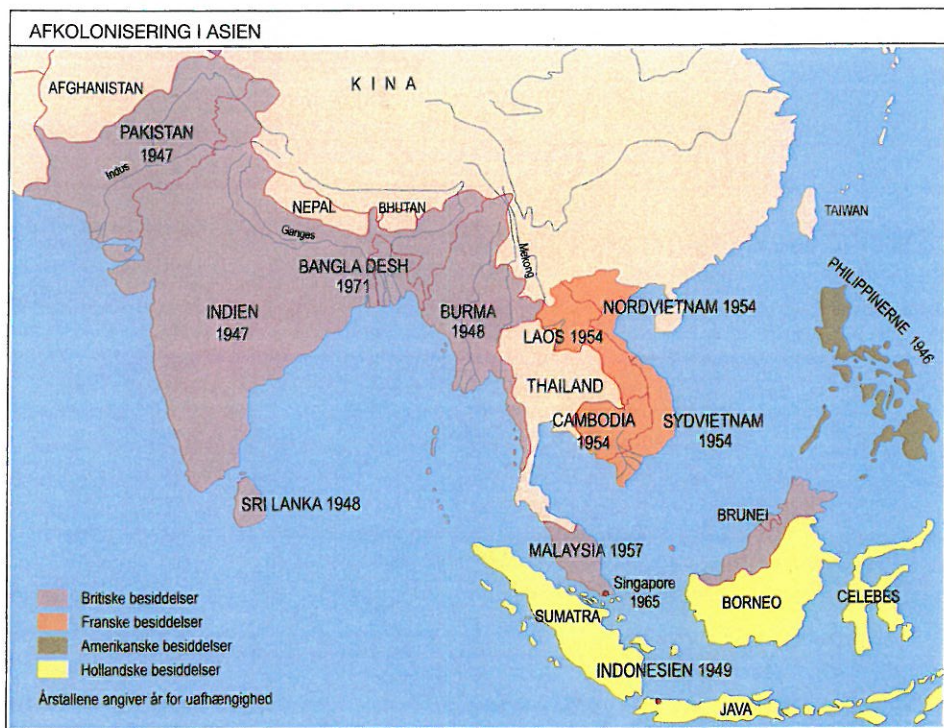
Nogle steder førte afkoloniseringen til meget blodige konflikter, og især en af disse konflikter, Vietnam-krigen, smeltede sammen med konfrontationen mellem øst og vest. Hvorfor var afkoloniseringen nogen steder fredelig og andre steder blodig?

Sidst, men ikke mindst – hvordan skal man vurdere europæernes imperialisme. Er det udtryk for europæisk arrogance og selvglæde at hævde, at imperialismen ikke kun havde negative, men også positive følger? Er det legitimt at hævde, at udbredelsen af europæiske idéer og værdier er et gode, eller er et sådant synspunkt et eksempel på kulturimperialisme?

Afkoloniseringens faser

Anden Verdenskrig kom til at indvarsle afslutningen på Europas koloniherrdømme. Før krigen var store dele af Asien og næsten hele Afrika under en eller anden form for europæisk overhøjhed. Lidt over halvdelen af Asiens befolkning – ca. 545 millioner – levede under europæisk kolonistyre. I Afrika var det 80% af befolkningen, svarende til 120 millioner.

I perioden fra 1945 til 1965 opnåede langt de fleste kolonier selvstændighed, og antallet af selvstændige stater i verden fordobledes. I de fleste tilfælde forhandlede kolonimagten og repræsentanter for kolonien sig frem til en aftale om uafhængighed. I andre tilfælde

forsøgte kolonimagten at fastholde sit herredømme, og det resulterede i nogle årelange kolonikrige.

Allerede efter Første Verdenskrig var der tegn på, at europæernes store imperialistiske epoke nærmede sig sin afslutning. Da man oprettede Folkeforbundet og fordelte Tysklands kolonier og Tyrkiets besiddelser mellem sejrherrene, kaldtes disse områder "mandatområder", som den pågældende formynderstat, Storbritannien eller Frankrig, skulle styre, indtil de var i stand til at styre sig selv. Briterne anerkendte da også allerede i mellemkrigstiden Ægypten og Irak som selvstændige stater, og Frankrig var på vej til at anerkende Syrien. Efter Anden Verdenskrig stod det klart, at de traditionelle imperiers tid var ved at være, og at kolonierne måtte have selvstyre eller uafhængighed. Det var blot ikke klart, hvordan en ny ordning skulle udformes. Kolonimagterne var tilbøjelige til at forestille sig, at kolonierne skulle bevare en tæt tilknytning til kolonimagten eller "moderlandet". Det var en idé, som især prægede Frankrigs politik. Det var heller ikke klart, hvornår det skulle ske. At de asiatiske lande stod umiddelbart foran

De asiatiske koloniers uafhængighed

	Omtrentligt indbyggertal ved uafhængigheden	Uafhængighedsår
Irak	4 millioner	1932
Syrien	3 millioner	1946
Filippinerne	17 millioner	1946
Indien	406 millioner	1947
Burma	17 millioner	1948
Ceylon (Sri Lanka)	6 millioner	1948
Palæstina (Israel)	1,8 millioner*	1948
Indonesien	72 millioner	1949
Vietnam	12,9 millioner**	1954
Laos	1,7 millioner**	1954
Cambodia	4,7 millioner**	1954

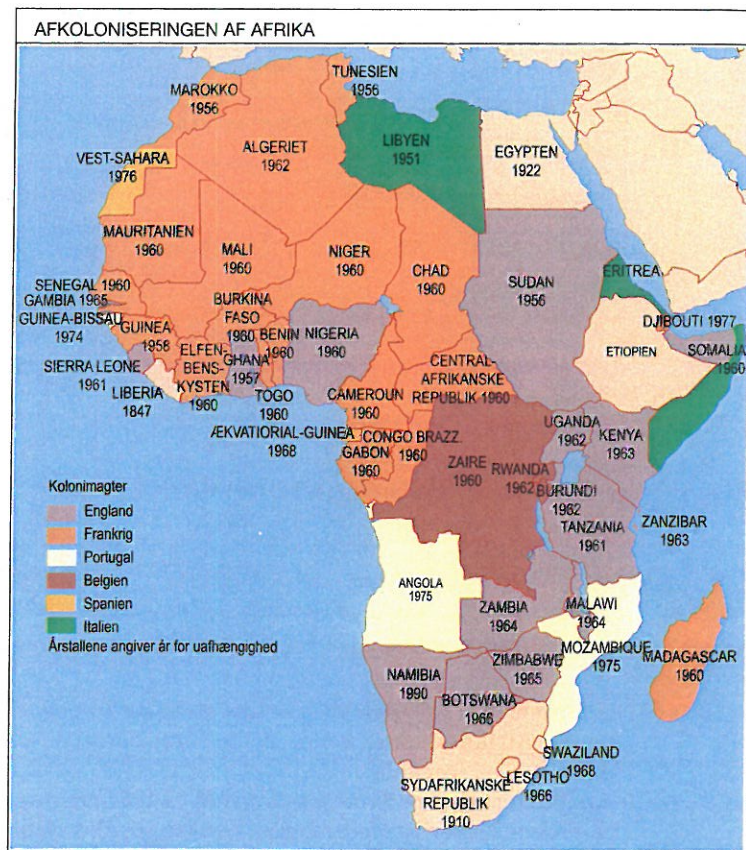
*Heraf ca. 650.000 jøder, de øvrige palæstinensiske arabere
 **Befolkningstal 1958

en form for uafhængighed, erkendte de fleste europæiske politikere, men for Afrikas vedkommende mente europæerne, at selvstændighed lå langt ude i fremtiden.

Afkoloniseringens første fase fra 1945 til 1954 bragte uafhængighed til landene i Asien og Mellemøsten. Landene her havde før koloniseringen en lang historisk tradition som højtudviklede kulturer med egen litteratur, kunst, religion osv. Ved midten af det 20. århundrede var de også økonomisk og med hensyn til infrastruktur langt stærkere udviklet end flertallet af afrikanske kolonier.

Vigtigst var Indiens overgang til uafhængighed. Her gav Storbritannien afkald på hovedhjørnestenen i det britiske imperium, og afviklingen af koloniimperiet var samtidig afviklingen af selve fundamentet for Storbritanniens status som verdensmagt. Efter Indien fulgte Indonesien, som blev uafhængigt efter at have udkæmpet en kolonikrig mod det hollandske kolonistyre. Længst og mest indædt kæmpede Frankrig for at fastholde sine asiatiske kolonier. Fransk Indokina – Vietnam, Laos og Cambodia – blev først selvstændige efter en 8 år lang, bitter krig.

Med Frankrigs opgivelse af Indokina var afkoloniseringens første fase, den asiatiske del, afsluttet.

Afkoloniseringen af Afrika 1956-1966

Fra 1956 til 1966 blev de fleste afrikanske lande uafhængige af koloniseringens anden fase. Det var langt tidligere, end europæerne havde forestillet sig. Det fremgår bl.a. af det faktum, at der fra midten af 1930'erne til midten af 1950'erne skete en meget betydelig udvandring af europæere til Afrika. Den indfødte befolkning oplevede denne indvandring som en trussel, og den var med til at skærpe modsætningsforholdet til kolonimagten.

Afkoloniseringen i Asien påvirkede udviklingen i Afrika – løsrivelsesprocessen bredte sig. Det var en proces, der ikke kunne standses, men kun sinkes. Et særligt problem i Afrika udgjorde de hvide indvandrere, der nogle steder forsøgte at forhindre, at den indfødte befolkning overtog magten. Det var især tilfældet i Algeriet, og i mindre målestok også i Kenya og Sydafrika (senere Zimbabwe).

Ved midten af 1960'erne var det dog kun Portugal, der havde kolonier tilbage i Afrika, men derudover holdt hvide mindretal fast i den politiske magt i Den Sydafrikanske Republik og i det lille Sydrhodesia.

I afkoloniseringens tredje fase fra 1975 til 1994 forsvandt disse rester af europæisk kolonialisme. De portugisiske kolonier fik frihed efter en årelang befrielseskamp, og i Sydrhodesia opgav det hvide mindretal magten i 1980. I Sydafrika overlevede det hvide mindretalsstyre indtil 1994, da det efter forhandlinger accepterede et demokratisk politisk system, hvor de sorte var ligeberettigede med de hvide.

Nationalismen og national selvbestemmelse

Udbredelsen af europæernes kolonier fra ca. 1500 og op til Første Verdenskrig var næsten overalt stødt på væbnet modstand fra den indfødte befolkning. Det var modstand, som normalt var ledet og organiseret af de traditionelle herskere: Høvdinge og fyrster. Efterhånden som de forskellige kolonier i 1800- og 1900-tallet blev påvirket af europæisk kultur, udviklede der sig nationalistiske bevægelser, der byggede på europæiske idéer om demokrati og national selvbestemmelse. De nationalistiske bevægelser blev ledet af en elite, der var blevet europæisk uddannet. Det var en talmæssigt beskeden gruppe af lærere, jurister, journalister, administratorer og forretningsfolk, der havde tilegnet sig europæisk politisk tænkning og havde kendskab til europæiske organisationsformer som f. eks. fagforeninger og politiske partier. Denne elite kunne normalt ikke avancere til de høje poster i deres hjemland. De poster var forbeholdt europæerne. Det gjaldt uanset om det drejede sig om administration og retsvæsen eller om private virksomheder.

Europæisk befolkning i nogle afrikanske kolonier

	1935-36	1953
Sydrhodesia (eng)	55.419	160.000
Angola (port.)	30.000	78.000
Belgisk Congo	18.680	76.764
Fransk Vestafrika	19.061	62.236
Kenya (eng)	17.997	42.000
Algeriet (fransk)	720.000	1.200.000
Marokko (fransk)	98.000	300.000

Økonomisk udbytning af kolonierne?

Den kultur- og racebestemte diskrimination var selvfølgelig voldsomt ydmygende og understøttede den indfødte befolknings opfattelse af, at moderlandene udbyttede kolonierne. De dele af økonomien, der var eksportorienterede og moderne, var normalt næsten helt på europæiske hænder. Det var typisk planter og miner, men i en vis udstrækning også industrielle virksomheder. Det drejede sig desuden om jernbaneselskaber, banker, telefon- og telegraf-selskaber og lignende.

1. James Robertson, Storbritanniens sidste generalguvernør i Nigeria, 1979:

"Da vi kom til Afrika, var der ingen jernbaner, telegraf, skoler, hospitaler og overhovedet ingen egentlig regering. Da vi forlod det, var der jernbaner, det var et vejsystem, der var en politistyrke, der var en hær, der var hospitaler, skoler, ja tilmed universiteter. Alt dette blev udrettet på omkring 50 år. Vi har etableret en civilisation, der ikke eksisterede før."

Den indfødte del af økonomien var landbrug, lokal handel og håndværk. I nogle områder, som i det hollandske Indonesien, det franske Algeriet, det britiske Kenya, blev den indfødte befolkning fortrængt fra dele af den frugtbare jord, som blev overdraget til hvide kolonisatorer, der dyrkede eksportafgrøder i større målestok.

Økonomi
Kolonimagterne hævdede, at den moderne sektor af økonomien øgede velstanden, og at moderlandet investerede store summer i sine kolonier. Det er korrekt, at private virksomheder i Europa investerede kraftigt i de sektorer af økonomien, der rettede sig mod verdensmarkedet, typisk miner og plantager, men den indfødte elite kunne også konstatere, at hovedparten af overskuddet fra disse virksomheder førtes tilbage til Europa. U-landshjælp i moderne forstand var ikke noget, kolonimagterne gav sig af med. De enkelte kolonier skulle økonomisk hvile i sig selv, og skoler, sundhedsvæsen osv. skulle betales med skatter, opkrævet i kolonien, og her var der ofte tradition for, at de opkrævede skatter i høj grad blev brugt på de indvandrede hvide.

Langt den største del af befolkningerne levede fortsat i fattigdom. Når de så de hvides luksuriøse livsstil med en mængde indfødte tjenere, forekom det dem ganske indlysende, at årsagen til fattigdommen var at finde i europæernes herredømme. For dem blev politisk uafhæn-

Kolonien Kenyas skatteindtægter 1934

Skat betalt af afrikanere: 544.480£

Skat betalt af ikke-afrikanere: 116.495£

Kolonien Kenyas fordeling af skoleudgifter, 1935

	Hvide	Asiater og blandet race	Afrikanere
Skoleudgifterne fordelt på racer	29,2%	23,5%	47,3%
Elevtal	1.889	7.995	100.720
Procentfordeling af elever	1,7%	7,2%	91,0%

gighed vejen ud af fattigdommen. En afrikansk uafhængighedsleder, Kwame Nkrumah fra Ghana, formulerede et slagord, der giver klart udtryk for denne opfattelse: "Søg først det politiske herredømme, og alt andet vil blive givet jer i tilgift".

Verdenskrigenes betydning

De nationalistiske bevægelser kunne pege på, at europæerne og amerikanerne selv hyldede idéerne om national selvbestemmelsesret og demokrati som universelle værdier. Det var kommet til udtryk ved fredsslutningen efter Første Verdenskrig, og under Anden Verdenskrig havde USA og Storbritannien gjort disse principper til selve målet med krigen i den såkaldte Atlanterhavserklæring fra 1941. De kunne også henvise til det faktum, at kolonierne havde ydet store ofre under både Første og Anden Verdenskrig. Indfødte soldater havde kæmpet på slagmarkerne i såvel Europa som i Afrika og Asien. Fra Indien rekrutterede Storbritannien f.eks. over 2 millioner mand under Anden Verdenskrig. Det gav moralsk grundlag for at forlange politisk medindflydelse, men soldater fra kolonierne oplevede ofte tværtimod en markant diskrimination, også når det drejede sig om f.eks. pensioner til krigsenker og krigsinvalid.

2. Sergent: fra Trinidad, 1918:

"Vi behandles hverken som kristne eller som britiske borgere, men som "niggere" fra Vestindien. Ingen interesserer sig for os eller tager sig af os. I stedet for at blive draget nærmere til kirken og imperiet bliver vi stødt bort fra det."

3. Nigeriansk soldat, tjenestegørende i Indien, i brev til nationalistlederen Herbert Macauley i 1945:

"Alle vi soldater, der gør oversøisk tjeneste, kommer hjem med nye idéer. Man har fortalt os, hvad vi kæmper for. Det er 'frihed'. Vi ønsker frihed, intet andet end frihed."

Anden Verdenskrig gav også på andre måder de indfødte befolkninger i Asien helt nye erfaringer vedrørende forholdet mellem europæere og asiater. I 1941 tromlede Japans hær frem gennem Asien. De europæiske soldater, der var blevet taget som krigsfanger, blev behandlet brutalt. Overalt fjernede japanerne den hvide koloniadministration, og europæerne interneredes i lejre. Det var en bevidst japansk politik.

THE BRITISH COMMONWEALTH OF NATIONS

TOGETHER

Soldater fra de britiske kolonier kæmpede under Anden Verdenskrig både mod tyskere og japanere, hvilket gav moralsk grundlag for at kræve selvstændighed efter krigen. Plakat der opfordrer til fælles kamp under Union Jack.

Den indfødte befolkning skulle opleve den hvide, herskende race som ydmyget og besejret, og japanerne som de asiatiske folks befriere. De hvides aura af uovervindelig og overlegenhed blev brudt.

Det viste sig imidlertid, at japanerne ikke behandlede de øvrige asiatiske nationer som ligeværdige, befriede folk, men som undertvungne folkeslag. Japansk overherredømme viste sig at være værre end europæisk. Det resulterede i fremkomsten af indfødte befrielsesbevægelser, der kæmpede mod japanerne, og som opfattede japanernes endelige nederlag som en sejr, der også tilhørte dem. Disse befrielsesbevægelser var selvfølgelig ikke til sinds at acceptere en genetablering af det gamle kolonierredømme, da krigen sluttede.

Kolonimagternes svaghed

De gamle europæiske stormagter var økonomisk stærkt svækkede efter de to verdenskrige. Allerede i 1920'erne måtte den britiske stat bruge næsten halvdelen af sine indtægter på at forrente sin gæld, og det var nødvendigt at skære ned på militærbudgettet. Efter Anden Verdenskrig var den økonomiske tvang endnu stærkere, og afhængigheden af lån fra USA endnu større. Storbritannien havde ikke de økonomiske og militære ressourcer, der skulle til for at opretholde imperiet. Og måske heller ikke den politiske vilje.

Storbritannien opgiver undertrykkelsespolitikken

Kontrollen med kolonierne forudsatte, at kolonimagten var militært overlegen og var villig til at bruge sin magt. Magtdemonstrationer i form af bombardementer af byer, straffeekspeditioner mod oprørske egne med afbrænding af landsbyer og nedskydning af grupper af fjendtlige indfødte havde været normalt forekommende i 1800-tallet. Efter Første Verdenskrig begyndte briterne at ryste på hånden. Under uroligheder i den indiske provins Punjab beordrede den britiske general Dyer i 1919 sine indfødte tropper til at skyde løs på en ubevæbnet, fredelig demonstration i Amritsar med det resultat, at 379 blev dræbt og 1500 såret. Den offentlige mening i Storbritannien støttede i første omgang Dyer, men stemningen slog om. Massakren førte til en undersøgelse, der resulterede i, at Dyers militære karriere var forbi. Ikke engang konservative imperieforsvarere som Winston Churchill kunne godtage hans metoder. Hvad der havde været accepteret i 1800-tallet, var ikke længere gangbart.

4. Den britiske avis Daily Herald om massakren i Amritsar

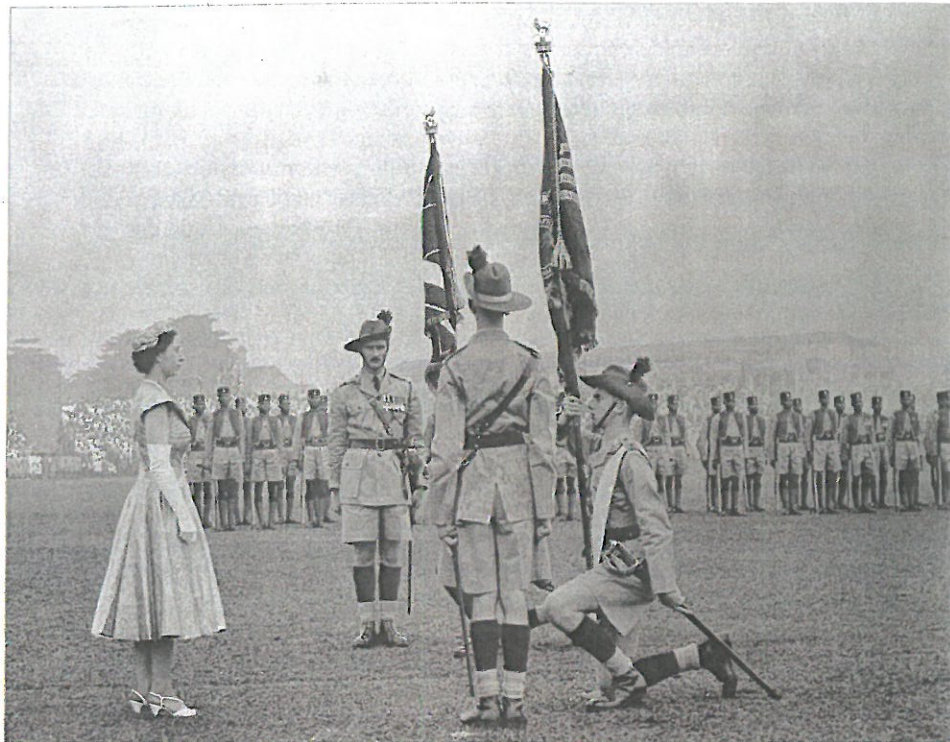
"Af de forskellige historier om koloniundertrykkelse og om de undertvungne racers oprør imod den, som vi trykker i dag, er den om massakren i Amritsar i al sin nøgne gru den mest overraskende og forbløffende. ... Ifølge general Dyers vidneudsagn blev over 400 indere dræbt og 1500 såret ved en overlagt beskydning af en forsamling på 5000, som lyttede til en tale. ... Ingen mørkere eller mere modbydelig historie er nogensinde blevet fortalt. ... General Dyer meddeles at have indrømmet, at mængden kunne være gået hver til sit fredeligt og uden blodsudgy-

delse, og at hans motiv til nedslagningen blot var, at mængden i så fald ville være kommet tilbage igen og have leet. ... Ifølge sit vidneudsagn indrømmer han, at de britiske myndigheder efterlod de sårede i gaderne uden at yde dem hjælp. Dette, antager vi, blev gjort for at lære mænd og kvinder fra en anden kultur og med en anden religion, hvor smuk og barmhjertig kristendommen er, og hvordan vi briter overholder Hans lov, som sagde, at vi skulle elske vore fjender."

Artiklen blev trykt i en lokal avis i Amritsar 12. januar 1920.

Men når en stat som Storbritannien med på det tidspunkt 48 millioner indbyggere skal opretholde magten over et enormt land med ca. 400 millioner mennesker, er viljen til at bruge militær magt mod befolkningen formentlig en forudsætning.

Det blev britisk politik at forhale overgangen til selvstyre og egentlig uafhængighed så meget som muligt, men at give efter, når den

De britiske koloni-
ers overgang til
selvstændighed
blev relativt fredelig.
Dronning Elizabeth II af England deltager i ceremonien i Lagos ved Nigerias overgang til selvstændighed, januar 1956.

indfødte befolknings pres blev tilstrækkeligt stærkt. I Indien tog man allerede de første skridt til at inddrage den indiske befolkning i landets styre samme år som Amritsar-massakren – i 1919. De britiske koloni-ers overgang til selvstændighed blev derfor også relativt fredelig forstået på den måde, at det ikke for alvor kom til kolonikrig mellem Storbritannien og dets kolonier. Det lykkedes Storbritannien at opretholde et nært forhold til næsten alle sine tidligere kolonier, der blev medlemmer af det britiske Commonwealth.

Frankrig klamrer sig til imperiet

Den næststørste imperiemagt, Frankrig, stod endnu svagere end Storbritannien. Frankrig havde været besat af Tyskland 1940 til 1944 og havde i den periode været ude af stand til at udøve sin suverænitets over sit kolonirige. I 1944-45 stod Frankrig over for at skulle samle nationen, genskabe staten, reorganisere landets væbnedes styrker og genopbygge landets økonomi. Først i 1948 nåede Frankrigs industriproduktion op på samme niveau som før krigen.

På trods af sin svækkelse var Frankrig i modsætning til Storbritannien fast besluttet på at holde fast på sit imperium ved at omdanne det til en "Fransk Union". Allerede i 1944 havde Frankrigs regering under ledelse af general de Gaulle, Frankrigs store krigshelt, erklæret, at der ikke var "nogen mulighed for udvikling udenfor det franske imperium." Kolonierne skulle have et begrænset selvstyre inden for denne franske union, og de skulle knyttes tæt til Frankrig med fælles valuta og fælles udenrigs- og militærpolitik, fælles toldmure udadtil og frihandel indadtil. På lang sigt skulle unionens befolkninger blive "farvede franskmænd". En del af eliten i de franske kolonier fik fransk statsborgerskab og fik dermed stemmeret til det franske parlament.

Frankrigs ambitioner viste sig at bygge på en illusion, som kom til at koste Frankrig dyrt. De franske kolonier ønskede nemlig fuld selvstændighed, og forsøget på at fastholde kolonierne i en fransk union førte Frankrig ud i to blodige og kostbare kolonikrig – i Indokina 1946-54 og i Algeriet 1954-1962.

De internationale magtforhold

Medvirkende til afkoloniseringsprocessen var også de nye internationale magtforhold. Efter krigen var der kun to stormagter – eller supermagter – Sovjetunionen og USA. USA var principielt modstander af opretholdelsen af de gamle europæiske koloniimperier og fremhævede, at princippet om folkenes selvbestemmelsesret også skulle gælde de afrikanske og asiatiske lande. For USA var det heller ikke uden betydning, at landet med sin overvældende økonomiske styrke kunne rykke ind og udøve indflydelse i nogle af de områder, kolonimagterne måtte opgive. Det gjaldt f.eks. i det olierige Mellemøsten, hvor amerikansk indflydelse erstattede britisk og fransk kolonistyre. USA var altså modstander af formelt overherredømme over andre folkeslag, men var i høj grad indstillet på selv at øve indflydelse og kontrol med økonomiske og politiske og evt. også militære midler. Det var en politik, der traditionelt var kommet til udtryk i USAs forhold til Latinamerika. Idealet var, at de enkelte lande skulle styre sig selv på demokratisk vis og være åbne for amerikanske investeringer og amerikansk handel.

For Sovjetunionen var afkolonisering et middel til at svække de to vesteuropæiske stormagter, og samtidig var de tidligere kolonier mulige alliancepartnere. Sovjetunionen bød sig til som de undertrykte folks forsvarer over for de undertrykkende kapitalistiske imperiemagter. Samarbejde med Sovjetunionen skulle være et alternativ til fortsat tilknytning til de gamle kolonimagter, og kommunismen kunne blive et alternativ til det kapitalistiske økonomiske system, som netop bandt kolonierne – eller de tidligere kolonier – til den tidligere imperiemagt

eller til USA. I de tilfælde, hvor kolonimagten med magt forsøgte at fastholde sit herredømme over sine kolonier, var Sovjetunionens mulighed for at vinde indflydelse særlig stor. Disse lande (Vietnam, Algeriet, de portugisiske kolonier) blev nærmest skubbet over i den sovjetiske favn.

FN og afkoloniseringen

Også FN spillede en vigtig rolle i forbindelse med afkoloniseringen. FN pressede på for at få kolonimagterne til at give deres kolonier selvstændighed, og det pres voksede, efterhånden som nogle kolonier blev selvstændige og medlemmer af FN. Organisationen kunne bruges som talerør for de nye lande. I FNs sprogbrug kaldtes kolonierne "ikke-selvstyrende områder." De stater, der styrede sådanne områder, skulle hvert år aflægge rapport til FN om de økonomiske, sociale og undervisningsmæssige forhold.

5. FN-pagten om ikke-selvstyrende områder, 1945:

"Medlemmer af de Forenede Nationer, som har påtaget sig ansvaret for administrationen af områder, hvis folk endnu ikke i fuldt mål har opnået selvstyre, anerkender denne grundsætning, at disse områders indbygges interesser er af altovervejende betydning. De påtager sig som helligt hverv forpligtelsen til ... at fremme selvstyre, at tage behørigt hensyn til folkenes politiske ønsker og at støtte dem i den fremadskridende udvikling af deres frie politiske institutioner overensstemmende med ... deres forskellige udviklingsgrad."

6. Erklæring fra Bandung-konferencen*, 1955:

"Konferencen er ... nået til enighed om, -at kolonialisme i alle dens former er et onde, der snarest bør bringes til ophør, -at udenlandsk undertrykkelse og udnyttelse af folk er en krænkelse af grundlæggende menneskerettigheder og i modstrid med FNs charter og udgør en fare for verdensfreden, -at støtte frihed og uafhængighed for disse folk. ... Frihed og fred er gensidigt afhængige. Retten til selvbestemmelse må tilhøre alle folkeslag, og frihed og uafhængighed skal tilstås dem, som endnu ikke er uafhængige."

**I 1955 afholdt de nyligt selvstændige asiatiske stater en konference i Bandung i Indonesien. Fra mange afrikanske kolonier deltog der observatører.*

Indtil 1963 havde Grønland status som koloni, men tilbagevendende kongebesøg var medvirkende til at understrege forbindelsen til Danmark. Frederik IX i Grønland 1952.

Danmark og Grønland

Også Danmark var kolonimagt. Ind til 1953 havde Grønland status som koloni. Danmark måtte altså hvert år aflægge beretning i FN om tilstandene i Grønland, og det stærke fokus på afkoloniseringen betød, at det blev påtrængende nødvendigt at finde en ny ordning for Grønland.

Løsningen blev, at Grønland fik status som et dansk amt i forbindelse med en grundlovsændring i 1953. I FN var der mange medlemmer, der stillede sig kritisk over for denne danske løsning. En del nye stater mente ikke, at der for "ikke-selvstyrende områder" var nogen alternativer til fuld uafhængighed af kolonimagten. Der blev også rejst kritik af, at der ikke blev afholdt en folkeafstemning i Grønland. Ordningen blev dog accepteret af FN, bl.a. fordi Danmark kunne henvide til, at grønlændernes valgte repræsentation, landsrådet, enstemmigt havde tilsluttet sig løsningen. FNs accept byggede sikkert også på det faktum, at fuld selvstændighed ikke var en praktisk mulighed for den lille grønlandske befolkning, der levede spredt over et enormt område på et uhyre spinkelt økonomisk grundlag.

Færøerne havde lige fra enevældens tid haft status som dansk amt og var derfor ikke underlagt FN-tilsyn, men i 1948 ændredes Færøernes status, så det fik en hjemmestyreordning som en del af et dansk rigsfællesskab. Det var faktisk en sådan ordning, som Frankrig drømte om at kunne indføre for sit vidtstrakte kolonirige.

7. Landsrådsmedlem Augo Lynges erklæring i Grønlands Landsråd, 1952:

"Når vi hæver blikket over jordkloden, ser vi mange steder kolonikampe, hvor de indfødte kæmper for at frigøre sig fra moderlandet og blive selvstændige. Det gør de, fordi de mener, det er det bedste for dem selv. Men her i Grønland vil vi gerne gøre det modsatte. Her vil vi gerne benytte vor nyligt erhvervede bestemmelsesret til et initiativ til at knytte Grønland fast til moderlandet. Gennem mange år har vi arbejdet for fuld grønlandsk ligestilling med andre danske statsborgere. Vi er rede til at påtage os de forpligtelser, byrder og ansvar, denne nye tingenes tilstand konsekvent måtte indebære. Og dette gør vi, fordi vi er overbeviste om, at dette er til vor egen fordel og en forudsætning ... for at gøre Grønland til et normalt udviklet, civiliseret land."

At skabe en nation

De kolonier, der opnåede selvstændighed, stod over for store og vanskelige problemer. Der skulle opbygges et politisk system med parlament og regering, og de indfødte skulle overtage statsadministrationen, retssystemet og den lokale administration. Det var problemer, der voksede dramatisk i de tilfælde, hvor de hvide i stort tal valgte at forlade landet i forbindelse med overgangen til selvstændighed. Kun i de færreste tilfælde stod der kvalificerede indfødte parate til at overtage deres funktioner, men der var dog stor forskel på, hvor godt de forskellige områder var forberedte på uafhængighed. I almindelighed var de afrikanske lande dårligst forberedt.

8. Den canadiske historiker T. E. Vadney, 1967:

"Ved slutningen af 1940'erne var der kun 32 journalister, 38 læger, 114 sagførere og 435 præster i Guldkysten (:Ghana) af en befolkning på 4,5 millioner. Skønt vestmagterne dyrkede deres ry for at skaffe den tredje verdens befolkning uddannelse, er forestillingen om, at de indførte programmer til uddannelse af masserne, simpelthen usand."

Selvstændigheden overførte magten til den indfødte befolkning, og det betød, at der skulle skabes en ny magtstruktur. For europæerne og amerikanerne var det en selvfølge, at demokratiske styreformere med et flerpartisystem skulle afløse kolonistyret. Parlamenter og præsidenter skulle vælges ved almindelig stemmeret, og der skulle herske forenings-, forsamlings- og ytringsfrihed.

Magthaverne i de nye stater prøvede at skabe fælles identitet ved hjælp af flag og nationalhymne. "Det nye Tanzanias nationale flag vises her for første gang til folket". Dar-Es-Salaam, den 21. juli 1961.

De almindelige vestlige demokratiske normer var imidlertid svære at realisere i de nye lande. Det beroede på flere forhold. Langt de fleste nye stater var meget etnisk opdelt med mange forskellige sprog, kulturer og ofte også forskellige religioner. Deres grænser var bestemt af de gamle kolonimagter. Mange folkeslag blev delt mellem to eller flere stater, og helt forskellige folkeslag samledes i én stat.

De folkeslag, der var i mindretal i en stat, frygtede at blive undertrykt af flertallet og forlangte ofte en høj grad af lokalt selvstyre og særlig beskyttelse af deres interesser. De dominerende folk frygtede på deres side, at svækkelse af centralmagten kunne føre til opløsning af staten. I kolonitiden havde modsætningsforholdet til kolonimagten været en faktor, der kunne samle de forskellige etniske grupper i en koloni, men når kolonien blev til en stat, forsvandt den fælles fjende. Det bragte modsætningerne stærkere frem i lyst.

Magthaverne i de nye stater prøvede at modvirke disse splittelsestendenser. De så det som deres opgave at skabe en fælles identitet, at skabe en nation, hvor den ikke fandtes i forvejen. Det kaldes i international forskning for "nation building", og midlerne var her f.eks. de nye symboler – flag, nationalhymne –, og det var konstruktionen af en

9. Den amerikanske antropolog Benedict Anderson, 1983:

"Jeg foreslår følgende definition på en nation: Det er et forestillet fællesskab (imagined community), og man forestiller sig det som både afgrænset og suverænt. ... Det er forestillet, fordi medlemmerne af selv den mindste nation aldrig kommer til at kende flertallet af de øvrige medlemmer, aldrig vil møde dem eller blot høre om dem, men i den enkeltes bevidsthed lever forestillingen om deres fællesskab. ... Gellner* fremhæver en lignende pointe, når han fastslår, at 'Nationalisme er ikke en nations opvågning til bevidsthed om sig selv; nationalisme opfinder nationer, hvor de ikke findes.'"

*Ernest Gellner, britisk antropolog

national historie og opbygning af myter og fortællinger om kampen for uafhængighed og om heltene i denne kamp. Skolesystemet og hæren var normalt de centrale institutioner i arbejdet på at skabe en sådan ny national bevidsthed.

I nogle tilfælde greb den nye nations magthavere til at marginalisere og udstøde nogle minoriteter, så den øvrige befolkning kunne opleve en følelse af fællesskab over for disse "fremmede", der fremstilledes som parasitter. F.eks. forfulgte man i Indonesien den kinesiske befolkningsgruppe og i Østafrika de indvandrede indere.

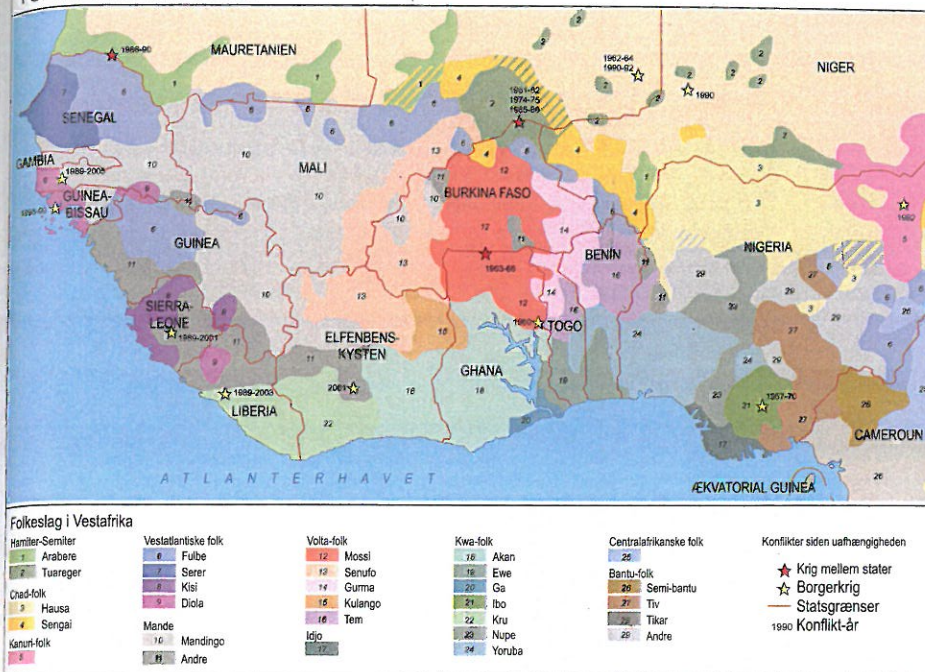
Det svære demokrati

Flerpartisystemet opfattedes af flere "nation builders" som en sikker vej til splittelse, fordi befolkningen netop dannede partier for hver deres etniske gruppe. Etpartisystemet var derimod et middel til at bygge én nation, for her samledes alle de etniske grupper i ét og samme parti.

10. Den engelske Afrika-specialist Basil Davidson, 1994:

"...de nye nationer forsøgte at styre sig selv med de midler og metoder, der var blevet givet til dem af de gamle koloniregeringer. Oftest blev disse midler og metoder indført på selve uafhængighedsdagen eller kort før denne dag. Det var forfatninger og parlamentariske systemer efter britisk, fransk eller en anden europæisk model. Det vil sige, at de var vokset frem af det moderne Europas betingelser og historie, ikke af det moderne Afrikas betingelser og historie. ... De nye nationer så, at disse midler og metoder, disse regeringsinstitutioner ... ikke fungerede. De brød sammen, ofte på smertefuld vis."

FOLKESLAG I VESTAFRIKA

De etniske spændinger førte til meget blodige konflikter. I nogle tilfælde (Indien) kom det til voldsomme uroligheder og myrderier i forbindelse med overgangen til uafhængighed. I andre tilfælde resulterede spændingerne efter uafhængigheden i borgerkrige. Det gælder først og fremmest det afrikanske kontinent, der lige siden afkoloniseringen uophørligt har været hærget af grusomme konflikter.

Andre problemer i forbindelse med at skabe et stabilt demokratisk styre var befolkningernes generelt meget lave uddannelsesniveau, den svagt udviklede økonomi, de traditionelle magtstrukturer og de enorme sociale skel. I de fleste lande var hovedparten af befolkningen fattige bønder, analfabeter, som levede i afhængighed af storgodsejere. I sådanne lande – som f. eks. Pakistan eller Filippinerne – bestod de politiske partier reelt af forskellige grupperinger af storgodsejere og rigmænd, der rivaliserede om magten i samfundet.

Den moderne stats- og demokratiopfattelse stødte også sammen med dybt rodfastede stammetraditioner, som gav de lokale høvdinge afgørende indflydelse. Her måtte stat og regering normalt acceptere, at de kun kunne gennemføre deres politik i de enkelte lokalområder, hvis det skete i forståelse med høvdingene. For den enkelte var stammen langt vigtigere end staten.

11. General, præsident Ironsis tale til forsamlede høvdinge i Nordnigeria 28. juli 1966:

"I, dette lands traditionelle herskere, kan gøre meget for landets overlevelse og udvikling. I har en ærefuld position i dette samfund. ... Den nationale regering forventer ikke, at I skal tage de afsatte politikeres plads*. Jeres ophøjede position som fædre for jeres folk udelukker jer fra at udfylde en sådan rolle. Men I skal være et godt eksempel i det samfund, hvor I lever, ved at vise godt lederskab"

**Den tidligere regering var netop blevet afsat ved et militærkup.*

Kun i de færreste tilfældet lykkedes det at skabe et nogenlunde demokratisk styre efter vestlig model. I stedet blev kolonistytret afløst af etpartistyre, af militærdiktatur eller autoritært enmandsdiktatur.

Indiens uafhængighed

Indiens overgang til uafhængighed indtager en særlig position i afkoloniserings historie, dels fordi det var langt den største europæiske koloni med omkring 400 millioner indbyggere i 1947, dels fordi Indiens uafhængighed kom til at indlede afviklingen af det britiske imperium.

Indien var uhyre sammensat etnisk og religiøs. Der taltes omkring 100 forskellige sprog i Indien. Mest udbredt var hindi, der var modersmål for ca. 150 millioner. De hindi-talende havde stort set alle hinduismen som religion. Det næststørste sprog var urdu, som var det dominerende sprog i den nordvestlige del af Indien. De urdu-talende var muslimer. I religiøs henseende rummede den indiske befolkning ud over hinduer og muslimer også buddhister, sikher og andre mindre religioner. Hindubefolkningen var desuden opdelt i kaster: En præstekaste (braminer), der var den fineste, en krigerkaste, en kaste bestående af bønder og håndværkere, samt endelig de kasteløse, der var den absolutte underklasse, der i religiøs henseende blev opfattet som uren. Man fødtes ind i en bestemt kaste og var henvist til at ernære sig i de erhverv, der var knyttet til kasten, og til at gifte sig inden for sin kaste.

Den største del af Indien blev styret direkte af briterne, men en væsentlig del, omfattende ca. 95 millioner mennesker, bestod af indiske fyrstendømmer, der havde en vis uafhængighed under britisk opsyn. Før Anden Verdenskrig havde briterne kun udstationeret ca. 60.000 soldater og nogle tusinde embedsmænd i Indien. Hovedparten af de væbnede styrker og af embedsmændene i Indien var nemlig indere.

Lady Curzon på rejse i Indien i begyndelsen af 1900-tallet. Hun var amerikansk rigmandsdatter gift med Lord Curzon, britisk vicekonge af Indien 1898-1905.

Faktisk havde dronning Victoria helt tilbage i 1858 proklameret, at kvalificerede indere skulle have fuld adgang til embeder, men det blev ikke til virkelighed. De ledende poster var forbeholdt briter.

Der dannedes således en højtuddannet indisk elite, der blev præget af britisk kultur. Den indiske overklasse lod deres sønner uddanne på britiske universiteter og spillede polo og cricket, som man gjorde i den britiske overklasse. Hovedparten af denne britisk prægede elite var hinduer. Den muslimske overklasse var længe tilbageholdende med at lade deres børn udsætte for kristen-europæisk påvirkning.

Indiens uafhængighedsbevægelse

Allerede i 1800-tallets slutning begyndte nogen i den indiske overklasse at stille krav om ligestilling med de udsendte briter og om indisk deltagelse i landets styre. Den politiske magt i Indien lå da helt og holdent hos den udsendte britiske vicekonge og guvernørerne for de enkelte provinser. Allerede i 1861 begyndte briterne at udnævne indere til medlemmer af vicekongens og provinsguvernørernes råd. Briternes hensigt var ikke at forberede Indien på uafhængighed, men at sikre sig ordentlig viden om særlige indiske forhold, så man kunne styre og administrere fornuftigt.

I 1885 dannede den indiske overklasse en organisation, kaldet Den Al-indiske Nationalkongres. Denne kongres repræsenterede indernes synspunkter og interesser over for briterne. Det udviklede sig til et egentligt parti, Kongrespartiet. Hinduerne dominerede i Kongrespartiet, så i 1906 dannede den muslimske overklasse sin egen organisation, Den Muslimske Liga.

Efter Første Verdenskrig gennemførte briterne reformer, der gav inderne øget indflydelse, bl.a. gennem indførelse af et valgt parlament i 1919, men inderne krævede nu selvstændighed. Radikaliseringen skyldtes ikke mindst Kongrespartiets åndelige leder, Mohandas K. Gandhi (1869-1948).

Gandhi var uddannet som jurist i Storbritannien, men havde bevidst vendt den europæiske kultur ryggen. I modsætning til Kongrespartiets øvrige ledere optrådte han ikke i jakkesæt, men i traditionel indisk klædedragt, han levede spartansk som en jævn inder og dyrkede hinduistiske traditioner. Gandhis betydning lå i, at han byggede bro mellem det elitære Kongresparti og den brede befolkning, således at uafhængighedsbevægelsen blev en massebevægelse. Hans erklærede strategi var ikke-voldelig. Ved hjælp af ulydighedskampanjer ville han gøre Indien uregerligt for briterne. Briterne gav i 1930'erne yderligere indrømmelser til uafhængighedsbevægelsen. Der blev i 1935 indført en forfatning, der øgede den indiske indflydelse, og som pegede frem mod, at Indien på et tidspunkt kunne blive en forbundsstat.

Da Anden Verdenskrig brød ud, og da Storbritannien blev hårdt trængt både i Europa og i Asien, havde man hårdt brug for Indiens loyalitet, men briterne begik den fejl at lade vicekongen erklære Indien i krig med Japan uden at involvere indernes valgte repræsentation. Det fik Kongrespartiet til at afbryde samarbejdet med briterne, og en mindre fraktion sluttede sig endda til japanerne. Briterne søgte at råde bod på dette ved i 1942 at love inderne fuld selvstændighed efter krigen. Langt hovedparten af den indiske befolkning forholdt sig dog loyal over for briterne, og en mængde indere lod sig rekruttere til de britiske væbnede styrker.

12. Den britiske regerings erklæring 30. marts 1942:

"Straks efter fjendtlighedernes ophør vil der blive taget skridt til ... at indkalde en valgt forsamling, der får til opgave at skabe en ny forfatning for Indien. ... Hans Majestæts regering garanterer at ville godkende og straks indføre forfatningen ... under forudsætning af, at der underskrives en traktat mellem Hans Majestæts regering og den forfatningsgivende forsamling. Denne traktat skal omfatte alle ... spørgsmål, knyttet til den fuldstændige overdragelse af ansvar fra britiske til indiske hænder; den skal tage forholdsregler ... til beskyttelse af racemindretal og religiøse mindretal, men skal ikke lægge nogen begrænsninger på Den Indiske Unions magt til i fremtiden at tage stilling til dets forhold til andre medlemsstater i Det Britiske Commonwealth"

13. Den AI-indiske Kongres' resolution d. 8. august 1942:

"...den øjeblikkelige afslutning på britisk herredømme i Indien er påtrængende nødvendig, både for Indiens skyld og for de allieredes skyld. Fortsættelse af dette herredømme nedværdiger og svækker Indien og svækker gradvist dets evne til at forsvare sig selv og til at bidrage til verdensfrihedens sag. ... Indiens frihed må blive symbolet på og forspillet til frigørelse af alle andre asiatiske nationer under udenlandsk dominans. ... Det må stå klart, at ingen af de lande, der nu er under japansk kontrol, bagefter må underkastes en anden kolonimagts herredømme eller kontrol."

Splittelsen mellem hinduer og muslimer

Den britiske regerings beslutning om at give Indien selvstændighed sendte bolden over til inderne. Nu var spørgsmålet ikke længere, om Indien skulle være en selvstændig stat, men om, hvordan en sådan stat skulle udformes. Kongrespartiet opfattede sig som repræsentant for alle indere uanset sprog og religion, og det ønskede at bevare Indien som en samlet forbundsstat. Den Muslimske Liga frygtede, at muslimerne ville blive en undertrykt minoritet i en hindudomineret stat. De stillede derfor krav om en deling af Indien, så de kunne få en muslimsk stat, Pakistan (:de renes land). Det anså Kongrespartiet længe for uantageligt. Hvis muslimerne skulle have en egen stat, kunne måske også sikher, tamiler, buddhister og andre etniske eller religiøse grupperinger rejse krav om egne stater, og Indien ville blive opløst.

I årene efter krigen voksede spændingerne mellem de forskellige befolkningsgrupper, og det kom voldsomme sammenstød mellem muslimer og hinduer med tusinder af døde til følge.

Da briternes forhandlinger med Kongrespartiet og den Muslimske Liga kørte fast, forsøgte den britiske regering at tvinge en løsning igennem. Den meddelte i februar 1947, at briterne ville forlade Indien i august 1948. Det fik ikke de stridende parter til at enes om en løsning, men resulterede tværtimod i en yderligere forværring af kampene mellem muslimer og hinduer. Mord, massakrer og plyndringer eskalerede i en spiral af gensidige repressalier. Briterne fremlagde i denne situation et forslag til en deling af Indien, et forslag som Kongrespartiet nødtvungent måtte acceptere. De nordvestlige provinser og den østlige del af Bengalen blev udskilt som staten Pakistan. Det overvejende buddhistiske Ceylon blev til staten Sri Lanka.

Uafhængigheden blev en realitet i august 1947 midt i et uoverskueligt kaos, hvor muslimer flygtede fra indiske områder og hinduer fra pakistanske, samtidig med at bander og ekstremister på begge

Indiens uafhængighed i 1948 medførte folkeflugt. Muslimer flygtede fra indiske områder, mens hinduer flygtede fra de områder, der skulle udgøre den ny stat Pakistan. Gandhi (med bar overkrop) taler til muslimske flygtninge, der afventer transport til Pakistan. Gandhis forsøg på at bringe forsoning mellem de religiøse grupper medførte i januar 1948, at han blev myrdet af en hindu-ekstremist. Foto fra september 1947.

sider begik massakrer for at forjage mindretallene. Man regner med, at 10 millioner mennesker flygtede og omkring 600.000 blev dræbt. Mohandas Gandhi blev skudt af en hindu-ekstremist, fordi han gik ind for forsoning og sameksistens mellem muslimer og hinduer.

Indokinas eksempel

Mens Storbritannien frivilligt gav slip på det vældige Indien, forsøgte Frankrig med militær magt at holde fast på det meget mindre Indokina, bestående af Vietnam, Laos og Cambodien. Det var et led i landets kamp for at genvinde den stormagtsstatus, det havde mistet ved nederlaget til Tyskland i 1940. I Indokina havde en vietnamesisk frihedsbevægelse aktivt bekæmpet japanerne under Anden Verdenskrig. Denne bevægelse, der kaldte sig Vietminh (Forbundet for Vietnams uafhængighed), ønskede uafhængighed af Frankrig. Den bestod af nationalistiske og venstreorienterede kræfter, og lederen, Ho Chi Minh, var kommunist.

14. Vietnams uafhængighedserklæring 2. september 1945:

"Alle mennesker er skabt lige, de er af deres skaber udstyret med visse rettigheder, deriblandt retten til liv, frihed og stræben efter lykke. Denne uddødelige erklæring blev fremsat i den amerikanske uafhængighedserklæring i 1776... Den franske menneskerettighedserklæring fra 1791 siger ligeledes: "Alle mennesker er frie og med lige rettigheder"... Efter at japanerne har overgivet sig til de allierede, rejste hele vort folk sig for at genvinde vor nationale suverænitet og grundlægge Den demokratiske Republik Vietnam. Sandheden er, at vi har vristet vor uafhængighed fra japanerne... Vort folk har brudt de lænker, som har holdt det fanget i næsten 100 år og har vundet uafhængighed for fædrelandet... Af disse grunde erklærer vi, medlemmer af den provisoriske regering, som repræsentanter for hele det vietnamesiske folk, at vi fra nu af afbryder alle forbindelser af kolonial karakter med Frankrig."

Efter verdenskrigens afslutning forhandlede Frankrig og Vietminh om landets fremtidige status, og der blev udformet en aftale om, at Vietnam skulle have sin frihed, men inden for Den Franske Union (se s. 193).

Aftalen var åben for fortolkning. Det skabte en usikker og ustabil situation, som især blev problematisk, fordi Vietminhs væbnede styrker beholdt kontrollen med den nordlige del af Vietnam. Den sydlige del havde briterne besat i 1945, hvorefter de havde overdraget kontrollen med området til franskmændene. Frankrig accepterede ikke, at Vietminh alene repræsenterede vietnameserne, og mobiliserede konservative, kristne og franskvenlige vietnamesere som modvægt mod Vietminh.

Frankrig søgte med militær magt at fastholde Indokina efter Anden Verdenskrig. Fransk krigsfotograf i det nordlige Vietnam, ca. 1950.

Vo Nguyen Giap, der her ses ved en militærparade i 1952, var øverstkommanderende for den vietnamesiske folkehær. Han var sejrherren i slaget ved Dien Bien Phu i 1954, hvor franskmændene blev slået, og han var leder af den militære kamp, der førte til USA's nederlag i 1973.

Indokinakrigen 1946-1954

En række væbnede sammenstød mellem franskmænd og Vietminh-soldater resulterede i, at den franske øverstkommanderende for at sætte en skræk i livet på vietnameserne lod franske krigsskibe beskyde de indfødte kvarterer i havnebyen Haiphong. Det var traditionel kolonial afskrækkelsespolitik. Resultatet blev imidlertid ikke, at Vietminh faldt til føje. Det førte tværtimod til en total krig mellem Vietminh på den ene side og Frankrig og deres vietnamesiske allierede på den anden.

Franskmændene beherskede byerne, mens Vietminh førte guerillakrig med basis i landdistrikterne, men fra 1949 vendte billedet. Da kom Kinas kommunistparti nemlig til magten, og de hjalp Vietminh med våben og forsyninger. Langsomt blev franskmændene tvunget til defensiven. De appellerede til USA om hjælp. I begyndelsen havde USA afvist franskmændene. De ville ikke hjælpe en gammel kolonimagt med at fastholde sine kolonier, men i årene 1949-50 ændredes billedet. Efter at kommunisterne var kommet til magten i Kina, og det kommunistiske Nordkorea havde angrebet Sydkorea i 1950,

kom krigen i Vietnam til at fremstå som en konfrontation mellem kommunismen og den frie verden. Ho Chi Minh var jo kommunist, kommunistpartiet var dominerende i Vietminh, og bevægelsen støttedes af kommunist-Kina! USA gik ikke selv ind i krigen, men betalte til sidst hovedparten af den franske krigsførelse.

Alligevel måtte franskmændene se sig besejret af Vietminhs styrker. Der blev nu indkaldt til en fredskonference i Genève, hvor Frankrig og Vietminh 1954 indgik våbenhvile, og der blev trukket en "militær demarkationslinje" mellem de to parter styrker. Nord for denne linje ved 17. breddegrad herskede Vietminh, syd herfor herskede et højreorienteret vietnamesisk regime, som franskmændene havde indsat. Meningen var, at Vietnam skulle forenes gennem frie valg, men de blev aldrig gennemført.

Frankrig trak sig ydmyget ud af Vietnam. I stedet trådte USA ind og støttede det sydvietnamesiske styre. Dermed var der lagt op til en fortsættelse af krigen under nye former.

Vietnam, et amerikansk mareridt

Det vietnamesiske kommunistparti havde under ledelse af Ho Chi Minh et fast greb om magten i nord. I syd lykkedes ikke at få etableret et stabilt styre med solid folkelig opbakning. Sydvietnam blev et diktatur med Ngo Dinh Diem som præsident. Han var katolik og ikke buddhist som flertallet af befolkningen, og han repræsenterede den meget franskpåvirkede overklasse. Diem gennemførte ikke sociale og økonomiske reformer i et omfang, der gav hans styre bredere støtte. Han undlod således at gennemføre en jordreform til gavn for den talrige, fattige bondebefolkning.

Oprør i Sydvietnam 1957

I slutningen af 1950'erne havde Nordvietnam opgivet tanken om at Vietnam kunne blive genforenet gennem et valg, sådan som Genève-aftalerne havde bestemt. Sydvietnams regering, der ikke havde underskrevet denne aftale, ville under ingen omstændigheder inlade sig på et sådant valg, som den regnede med at tabe. I nord havde

kommunistpartiet nemlig havde fuld kontrol med befolkningens stemmeafgivelse, og også i syd ville frihedshelten Ho Chi Minh erobre et stort antal stemmer.

I stedet besluttede Nordvietnams ledelse at lade de sydvietnamesiske kommunister begynde et oprør mod Diem. Det fik udbredt folkelig støtte, bl.a. fordi Diem-styret brugte meget brutale midler i forsøget på at undertrykke enhver politisk opposition. I begyndelsen af 1960'erne sendte USA militært personel til støtte for den sydvietnamesiske hær, og samtidig indledte man hemmelige militære operationer mod Nordvietnam. På dette tidspunkt deltog også regulære nordvietnamesiske tropper i krigen. USA nåede til den konklusion, at Diem-regeringen var så upopulær, at den ikke var i stand til at vinde krigen. Den amerikanske efterretningstjeneste støttede derfor i 1963 et militærkup mod Diem, som blev skudt. Kuppet mod Diem indledte en periode med politisk kaos i Sydvietnam, hvor den ene

militærregering afløste den anden i hastig rækkefølge, indtil der i 1967 blev dannet en mere stabil politisk ledelse under van Thieu. Det blev her meget tydeligt demonstreret, i hvor høj grad det sydvietnamesiske styre var afhængigt af USA. Saigon-regeringen fremstod som en marionetregering.

USAs indgriben

Op gennem 1960'erne voksede USAs indblanding voldsomt. Det blev til en krig mellem Nordvietnam, støttet af sydvietnamesiske oprørere, og amerikanerne, støttet af Sydvietnams hær. USA nåede i 1968 op på at have en halv million mand i Vietnam. Fra 1964 begyndte USA desuden at rette voldsomme luftangreb mod Nordvietnam – mod forsyningsveje, mod nordvietnamesiske troppekonzentrationer og mod fabriksanlæg, jernbaner og havne.

Amerikanerne begrundede deres krigsdeltagelse med den kommunistiske trussel mod hele Østasien. Faldt Sydvietnam, ville også Laos og Cambodia blive kommunistiske, og så ville dernæst Thailand, Malaya og Filippinerne være truet. Efterhånden som det amerikanske engagement voksede, blev det stadigt vanskeligere for amerikanerne at bakke ud uden et katastrofalt prestigetab. Hvilke konklusioner ville man drage i de asiatiske lande, hvis USA lod sig drive ud af Indokina og lod sine

Forsvarsminister Robert McNamara fremlægger planer om at indkalde militære reserver til krigen i Vietnam. Foto fra en pressekonference i 1965.

15. William Bundy, amerikansk viceudenrigsminister d. 30. maj 1967:

"Når alt kommer til alt, har militæret jo magten, selv i fredstid, i Thailand, Indonesien og Burma. Skal vi så vende sydvietnameserne ryggen, ... blot fordi det ikke lykkedes for dem at klare, hvad der altid er blevet betragtet som et dristigt og overordentlig vanskeligt forehavende – at udvikle et demokrati, mens der udkæmpes en guerillakrig? ...

Set med asiatiske øjne er kampen en prøveballong og sandsynligvis langt mere sort-hvid, end vi selv opfatter den. ... Asiaterne vil bogstaveligt talt blive forfærdede – dette gælder også for inderne – hvis vi besluttede os til at trække os ud af Vietnam, eller hvis vi gik med til en illusorisk fred, som resulterede i, at Hanoi inden alt for længe fik kontrol over hele Vietnam. Vor indsats i Vietnam ... har, kort sagt, ikke blot forhindret den katastrofe, der ellers ville have udfoldet sig, men også etableret et grundlag for de fremskridt, som nu synes mulige."

16. Den tidligere amerikanske forsvarsminister, Robert S. MacNamara, ser tilbage på krigen 1995:

"Da USA endelig trak sig ud af Sydvietnam i 1973, havde vi mistet mere end 58.000 mænd og kvinder; vores økonomi var blevet ødelagt af mange års omfattende og utilstrækkeligt finansierede udgifter til krigsførelse; og det politiske sammenhold i vores samfund var blevet nedbrudt og blev ikke genoprettet i årtier. ... (Jeg) mener, ... at vi kunne og burde have trukket os ud af Sydvietnam enten i slutningen af 1963 under urolighederne, der fulgte attentatet på Diem, eller i slutningen af 1964 eller i begyndelsen af 1965, hvor vi stod over for voksende politisk og militær svaghed i Sydvietnam. ... Jeg tror ikke, at amerikansk tilbagetrækning på nogle af disse

afgørende tidspunkter ville have fået vesteuropæere til at tvivle på vores tilslutning til NATO og dermed vores garanti for deres sikkerhed, hvis blot det amerikanske folk og resten af verden havde fået en ordentlig forklaring på tilbagetrækningen. Jeg tror heller ikke, at Japan ville have betragtet vores sikkerhedstraktater som mindre troværdige. Tværtimod ville vi muligvis have øget vores troværdighed ved at trække os ud af Vietnam og spare vores kræfter til andre sager, som bedre lod sig forsvare."

MacNamara var forsvarsminister fra 1961 til 1968

Op gennem 1960'erne voksede USA's engagement i Vietnam. En Vietcong fange forhøres af amerikanske marine-soldater under en operation syd for Da Nang militærbasen, maj 1967.

allierede i stikken? Hvem ville så gå helhjertet ind i samarbejdet med USA imod den kommunistiske trussel?

Til sidst stod det dog klart, at USA ikke kunne vinde krigen uden at tage midler i brug, der var politisk umulige – som f.eks. bombninger af de nordvietnamesiske befolkningscentre. De amerikanske tab var store, og i USA forsvandt støtten til krigen. Anti-krigsdemonstrationerne fik et kolossalt omfang. Unge amerikanere brændte deres indkaldelsespapirer og nogle søgte asyl i f.eks. Sverige eller Canada.

USA og Sydvietnam taber krigen

Modstanden mod krigen fik den amerikanske præsident Lyndon Johnson (1963-1969), der i 1964 havde vundet præsidentvalget med et massivt flertal, til at opgive at genopstille i 1968. I stedet valgtes Richard Nixon (1969-1974), der i 1960 havde tabt præsidentvalget til John F. Kennedy. Nixon begyndte at reducere de amerikanske styrker i Vietnam, samtidig med at han intensiverede luftbombardementerne. Desuden indledte han våbenhvileforhandlinger med Nordvietnam og de sydvietnamesiske oprørere. Resultatet blev, at der i 1973 blev underskrevet en aftale, ifølge hvilken USA i 1973 trak sig ud af krigen. Den højreorienterede sydvietnamesiske regering holdt sig ved magten i yderligere to år, men i 1975 rykkede nordvietnameserne ind i den sydvietnamesiske hovedstad, og Vietnam blev forenet under kommu-

mfattende antikrigsdemonstrationer var en vedvarende årsag til at USA trak sig ud af Vietnam. New York, 1970.

nistisk ledelse. De sydvietnamesere, der havde støttet og kæmpet for det tidligere styre og samarbejdet med amerikanerne, blev nu forfulgt. I de følgende år flygtede mange vietnamesere fra det kommunistiske regime på brøstfældige skibe. Nogle af disse såkaldte bådflygtninge endte i Danmark.

Også Laos og Cambodia, de to små indokinesiske lande, fik kommunistisk etpartistyre. I Laos foregik magtovertagelsen relativt udramatisk, men i Cambodia gennemførte kommunisterne – som kaldte sig De Røde Khmerer – et folkedrab af enorme dimensioner. Mens det vietnamesiske kommunistparti var præget af sovjetisk indflydelse, var de røde khmerer elever af den mere radikale kinesiske maoisme, og deres mål var at bryde fuldstændigt med det gamle samfund og skabe et bondesamfund med fuldstændig ligestilling. Det betød i praksis udryddelse af hele den uddannede cambodianske over- og middelklasse, ja af det meste af bybefolkningen, der blev drevet ud på landet til tvangsarbejde og mishandling. Mindst 2 millioner af en befolkning på 8 millioner blev slået ihjel. De røde Khmerers rædselsregime sluttede i 1978, da den vietnamesiske hær rykkede ind og fordrev dem. Der blev indsat en vietnamesiskkontrolleret regering i stedet.

Vietnam-krigen svækkede sammenholdet i den vestlige alliance. Det, der i amerikansk optik var USA's forsvar af den frie verden mod kommunistisk diktatur, var kommet til at fremstå som en overmægtig imperialistisk stats krig mod et fattigt uland. Krigen rystede også amerikanernes tillid til USA's militære formåen. Efter 1945 havde USA udkæmpet to krige i Asien. Koreakrigen 1950 til 1953 var endt med en forhandlet våbenstilstand uden sejrherre, og Vietnamkrigen måtte siges at være endt med USA's nederlag. Krigen havde desuden skabt en større politisk splittelse i USA end nogensinde før.

En status

Den europæiske imperialisme er blevet vurderet vidt forskelligt. Det er ikke underligt. For det første var der meget store forskelle på dens form og virkninger i forskellige områder af verden. For det andet er opfattelsen af imperialismen stærkt præget af det synspunkt, man ser den fra. Der er en naturlig tendens til, at man i de gamle imperiermagter ser mere positivt på imperialismeperioden, end man gør i de lande, der engang var kolonier. Desuden er venstreorienterede, socialistiske historikere og politikere stærkt kritiske over for imperialismen, mens politisk konservative er langt mere positive. De toneangivende vurderinger skifter, alt efter om det politiske klima drejer mod højre eller mod venstre, og alt efter om det går godt eller skidt i de lande, der tidligere var kolonier. I 1970'erne var den stærkt kritiske holdning dominerende. Fra 1990'erne, hvor der kun er én rigtig stormagt i verden, nemlig USA, er der i konservative kredse tendens til igen at argumentere for, at vestligt formynderskab over svage stater er ønskværdig, især hvis disse stater ikke indordner sig under almindelige vestlige normer for internationalt samkvem.

17. Den britiske diplomat Robert Cooper, 2002:

"Hvis præmoderne slyngelstater bliver en større fare, end etablerede stater kan tolerere, er det muligt at forestille sig en defensiv imperialisme, ... (eftersom) den mest logiske måde at behandle kaos på, den tidligere mest brugte, er kolonisering. ... I dag er ingen kolonimagter villige til at påtage sig opgaven, skønt mulighederne, måske tilmed behovet for kolonisering, er lige så stort som på noget tidspunkt i 1800-tallet. ... Alle betingelser for imperialisme er til stede, men både udbuddet og efterspørgslen efter imperialisme er svundet ind. Og alligevel har de svage stadig behov for de stærke, og de stærke har behov for en velordnet verden. En verden, hvor de effektive og godt regerede eksporterer stabilitet og frihed, og som er åben for investeringer og vækst – alt dette synes særdeles ønskværdigt."

Udryddelse og undertrykkelse

Det er ubestrideligt, at den vestlige ekspansion førte til, at hele folkeslag blev næsten udryddet. Det forekom i områder, som europæere udvandrede til i stor stil, og hvor den indfødte befolkning var voldsomt teknologisk og organisatorisk underlegen og levede som jægere og samlere eller som primitive agerbrugere. Eksemplerne her er naturligvis Nordamerika og Australien. En række andre steder – bl.a. i Afrika – forekom der omfattende massakrer på indfødte befolkninger.

Imperialismen indebar også regulær udnyttelse eller udplyndring. Jord blev frataget de indfødte og givet til kolonister flere steder i Afrika og i næsten hele Latinamerika, og naturressourcer blev udnyttet af kolonimagterne med anvendelse af indfødte som arbejdskraft under slavelignende forhold.

Imperialismen betød desuden umyndiggørelse af den indfødte befolkning og politisk undertrykkelse. De indfødte, der ville opnå indflydelse og status, måtte tilegne sig imperiemagtens sprog og kultur. De gamle samfundsmæssige politiske systemer svækkedes og blev underordnet imperiemagtens kontrol. Nogen opfatter dette som helt negativt, mens andre ser det som positivt, at vestlige normer og systemer trængte tilbage, barbariske samfundsformer tilbage.

Den sorte fransksprogede Frantz Fanon, der blev født på den franske ø Martinique i 1925, satte især fokus på den psykologiske effekt af imperialismen, som han så som uløseligt forbundet med racisme. Den indfødte befolknings underlæggelse under europæiske normer mente han førte til selvforagt og selvhad. Fanon deltog som frivillig i Anden Verdenskrig i kampen mod nazismen og sluttede sig i 1950'erne til de arabiske algeriske oprørere. Hans skrifter gjorde ham til en central ideolog for uafhængighedskampen i Afrika.

18. Frantz Fanon, 1959:

"Efter at den indfødte har oplevet likvideringen af sine egne værdisystemer og sammenstyrtningen af sit kulturmønster, har han ikke andet at gøre, end sammen med besættelsesmagten at erkende, at "Gud er på dennes side". I kraft af sin autoritets frygtindgydende og totale karakter opnår undertrykkeren at påtvinge den indfødte nye synsmåder, navnlig en nedsættende dom over hans egen oprindelige eksistensform. Denne foreteelse, der i almindelighed betegnes som fremmedgørelse, er naturligvis af stor betydning. I officielle citater kaldes den assimilering. Men fremmedgørelsen lykkes aldrig helt. ... Når den, der gøres mindreværdig, opdager det meningsløse i sin fremmedgørelse, når han forstår dybden af sin nød og bliver klar over den udplyndring, han er offer for, genfinder han ... sin fortid. Med lidenskab søger han den kultur, der blev vraget, opgivet, forladt og foragtet."

Civilisation, fred og fremskridt

Forsvarere af den vestlige imperialismepeger på, at vestligt styre bragte ro og orden til områder, der var splittet mellem forskellige stammer og nationaliteter. I såvel Indien som Afrika skabte europæisk styre ro og stabilitet og forhindrede stammekrigene. Moderne – dvs. vestlig – administration fik fodfæste. Uddannelsesniveauet i kolonierne voksede. I en række kolonier blev der skabt en elite, der bistod med administrationen af kolonierne, og som i anden halvdel af det 20. århundrede kom til at stå i spidsen for koloniernes frigørelse.

19. Den konservative engelske historiker Niall Ferguson, 2003:

"Uden udbredelsen af britisk herredømme ud over verden er det svært at forestille sig, at den liberale kapitalismes struktur ville være blevet etableret med stort held i så mange forskellige økonomier rundt omkring i verden... De imperier, der anvendte andre modeller – det russiske, det kinesiske – påførte deres undertrykte folkeslag umådelig elendighed. Uden indflydelsen fra britisk imperialistisk styre kan man vanskeligt forestille sig, at parlamentarisk demokrati ville være blevet accepteret af de fleste stater i verden, sådan som de er i dag.

Indien, verdens største demokrati, skylder det britiske herredømme mere, end man almindeligvis vil anerkende. Dets eliteskoler, dets universiteter, dets administration, dets hære, dets presse og dets parlamentariske system er alle efter umiskendelig britisk model. ... (Imperiet) investerede vældige summer i udviklingen af et moderne globalt kommunikationsnetværk. Det udbredte og gennemtvang retssikkerhed over enorme områder. Og skønt det udkæmpede mange små krige, opretholdt imperiet en global fred uden sidestykke før eller siden."

På den positive side tæller også udbredelsen af vestlig teknologi på mange områder: Jernbaner, telegrafi, telefoni osv., og investeringer fra kolonimagten udviklede landbruget og skabte ofte en begyndende industri. Vestlig videnskab løftede sundhedsniveauet i kolonierne, så levealderen voksede, og børnedødeligheden faldt.

Arbejdsspørgsmål, kapitel 7

1. Gør rede for faserne i afkoloniseringen.
2. Hvad var baggrunden for fremkomsten af nationalistiske bevægelser i kolonierne?
3. Hvorfor var Storbritannien og Frankrig ude af stand til at holde fast på deres kolonier?
4. Hvilke holdningsmæssige ændringer skete der i Storbritannien omkring Første Verdenskrig – sammenlign citat 4 og kapitel 1 citat 1, 2 og 3
5. Hvilken forskel var der på britisk og fransk kolonipolitik?
6. Hvilken betydning havde de ændrede internationale magtforhold efter Anden Verdenskrig for afkoloniseringen? Hvordan var USA's og Sovjetunionens holdning til kolonialisme?
7. Hvorfor var det vanskeligt for mange tidligere kolonier at opbygge en velfungerende stat?
8. Er Benedict Andersons definition på en nation overbevisende? Kan den anvendes til at belyse spørgsmål 7?
9. Hvorfor var det vanskeligt at skabe demokratiske styreformer i de nye lande? Se bl.a. citat 10
10. Hvorfor viste Gandhis ulydighedskampagne sig som en effektiv kampmetode?
11. Hvorfor accepterede briterne, at Indien skulle have uafhængighed? Se bl.a. citat 12.
12. Hvordan begrundede Vietminh sit krav om uafhængighed for Vietnam? Se citat 14.
13. Hvorfor var Vietminh mon i stand til at besejre Frankrig?
14. Hvordan kan man forklare USA's holdning til den franske krig i Indokina?
15. Er det berettiget at påstå, at Frankrigs kolonipolitik gavnede Sovjetunionen og den verdenskommunistiske bevægelse?
16. Hvorfor involverede USA sig i krigen i Vietnam? Se bl.a. citat 15.
17. Er det berettiget at opfatte USA's krig i Vietnam som en kolonikrig?
18. Hvorfor var amerikanerne ude af stand til at vinde krigen?
19. Hvad var følgerne af Vietnamkrigen?
20. Hvordan skal man vurdere den europæiske imperialismep? Diskuter de synspunkter, der udtrykkes i citaterne 17, 18 og 19.
21. Kan man retfærdiggøre en "defensiv imperialismep" i dag? Diskuter synspunktet i citat 17. Sammenlign med kapitel 1 citat 1.